

gå att fastslå vilken upplaga av ett bestämt kistebrev från ett bestämt tryckeri som kommit till användning av en bonadsmålare, brodös eller väverska. Inte minst på de skånska agedynorna var just bebådelsemotivet vanligt.

Johan Curman överlåter likväl åt andra att söka förlagan till de dansk-skånska kistebreven med bebådelsemotivet. Eftersom många danska kistebrevstryckare kom från Tyskland, eller hade nära kontakter med Tyskland, är det uppenbarligen här vi bör söka den. I *Populäre Druckgraphik Europas, Deutschland* (München 1975, bild 79) återger Wolfgang Brückner ett kolorerat träsnitt tryckt av Johann Philipp Kautzhammer i Lübeck omkring 1630, som kan utgöra förlagan och som i varje fall för bildtypen ytterligare ett sekel tillbaka (se omslagsbilden). Vi finner blomsterurnan med dubbla hänklar och änglen med stav i vänster hand, kring vilken finns en banderoll. Höger hand är fri för välsignelsegesten. Även övriga detaljer, t.ex. framställningen av ängeln, stengolvet och sängen med förhänge, överensstämmer med det tyska träsnittet. Detta har förenklats i Danmark och staven med banderollen, som avslutas med en blomsterliknande knopp, har förvandlats till en blomma. Jfr Max Hasse, Maria und die Heiligen im protestantischen Lübeck, i *Nordelbingen. Beiträge zur Kunst und Kulturgeschichte* 34 (1965), s. 72–89. En grönskande kvist i Gabriels hand möter vi redan under högmedeltiden, men på 1400-talet liksom under 1500-talet får den en tydligare likhet med en lilja, jungfrulighetens symbol.

Vad slutligen gäller den amforaformade blomsterurnan möter denna redan på Simone Martinos målning i Uffizierna (1285–1344). Också till denna har symbolik knutits. Maria är själv ett Guds käril. Denna bildkonvention, som blev särskilt vanlig under renässansen, är i sin tur förebild både till de sydsvenska bonadsmålarernas blomstermålningar och dalmålarernas kurbitsmålningar (N.-A. Bringéus, Kurbitsen – en dalasymbol, i *Från kulturdagarna i Bonäs bygdegård den 28 och 29 juni 1982*).

Nils-Arvid Bringéus

Svenska kulturkontakter med öst

Akademiska festskrifter är omvittnat besvärliga att recensera. Hela genren har ju kommit till p.g.a. kollegernas önskan att glädja en professor som fyller jämna år – och artikelbuketten blir i många fall en ojämn blandning av akademiska rosor, eterner och förgätmigej.

Vänboken *Bröd och salt* (red. Roger Gyllin, Ingvar Svanberg & Ingmar Söhrman, Uppsala 1998) är dock sammanhållen av mer än skribenternas välvilja mot Uppsalaprofessorn Sven Gustavsson. Artiklarna i volymen har ett gemensamt tema: svenska kulturkontakter med öst, dvs. möten mellan svenska resenärer å ena sidan och Östeuropa och Ryssland å den andra från 1600-talet till idag.

Både boktiteln och bilden som pryder omslaget kan tyckas något missvisande: man väntar sig ett folkloristiskt innehåll när man ser en teckning av det unga slaviska paret i folkdräkt i färd med att överlämna bröd och salt, en rituell välkomst- och välgångsgest.

På bokomslagets baksida förklaras det att på ryska betyder bröd och salt gästfrihet: ”Under alla tider fram till idag har resenärer och besökande från Sverige mött denna sedvänja. Inte alltid har samma gästfrihet vederfarits besökare från öst...”

I den bemärkelsen är boktiteln och omslagsbilden relevanta, fastän bägge skulle eventuellt framkalla högre resonans ifall något mer av den rika slaviska folktraditionen fick belysas istället för att reduceras till en prydnad.

Men recensioner skall ju helst handla om sådant som finns i boken, och inte om sådant som fattas. Sven Gustavsson är lingvist, och de flesta bidragen skrivna av lingvistikkolleger handlar på ett eller annat sätt om språkkunniga svenskars kontakter med Östeuropa och Ryssland. Tiden från medeltiden till våra dagar är framställd genom presentationer och prestationer av sådana gestalter som bl.a. Petrus Petrejus och Erich Palmquist som spionerade på det stora grannlandet Ryssland, språkmannen Johan Gabriel Sparwenfeld, forskningsresanden Sven Hedin, litteraturhistorikern Fredrik Böök, författaren Artur Lundkvist, romanisten Alf Lombard.

Med en imponerande kunnighet och tidvis med språklig briljans skriver de lärda författarna om svenska män i höga samhällspositioner och deras märkvärdiga färder och upplevelser i österled. Ett exotiskt komplement till den slaviska och östeuropeiska kultursfären är det

finsk-ugriska inslaget presenterat i Lars-Gunnar Larssons redogörelse från Sibirien, Svenskar hos chanterna.

Den välredigerade volymen (som f.ö. också skulle må bra av ett register) präglas dock av en viss aningslöshet över andra former av kulturkontakter än de som presteras av resande och skrivande diplomater, professorer, författare, journalister och forskare. Synen på kultur och kontakter är konventionell, perspektivet von oben. ”Infödningarna” kommer inte till tals med sin egen syn på möten med de resande svenskarna.

I förordet skriver Stig Strömholm att relationen österut är i hög grad problemfylld: här går Sveriges viktigaste gräns, och observatörerna vid denna gräns har ett alldeles särskilt ansvarsfyllt och maktpåliggande värv. ”Det är väsentligt att de förmedlar verklig kunskap, att de förhåller sig neutrala till alla de känslor och stämningar som lurar på dem.”

Men vad är ”verklig kunskap”? Vad ser dessa observatörer och vad blundar de för? Man kan ställa sig sådana frågor, och en del andra, men får man svar? Kanhända ja, om kulturforskningen fortsätter med nya perspektiv. Vad jag efterlyser är ett vidgat medvetande om att synvinklar som uppmärksammar folk- och populärkulturen, direkta personliga upplevelser och vittnesmål, och varför inte ett kvinnligt perspektiv, kan också förmedla ”verklig kunskap” och vittna om annorlunda, men dock relevanta (måhända vilseledande eller mindre välartade) sidor i kontakter mellan svenskarna och den östeuropeiska kulturen, om ideologiska och klassmässiga spärrar vid mötet med främmande kulturfenomen. Roger Gyllins artikel om Artur Lundkvist och Bulgarien samt det som Malgorzata Anna Packalén

skriver om Fredrik Bööks förhållande till Polen kommer närmast det problematiska att inte se och inte vilja och kunna förstå det som syns.

Frågan är, för att instämma med Margareta Attius Sohlmans slutord till hennes läsvärda artikel om Petrejus och andra, ”att vi så småningom kan beskriva och se varandra med öppna och klara ögon utan de fördomar och skräckmålningar vi matats med under tidens gång”.

Om *Bröd och salt* markerar ett nyvaknat akademiskt intresse för en seriös inventering av både varierande och omfattande kulturkontakter mellan Sverige och de slaviska länderna är en sådan början mycket välkommen.

Det bör noteras att forskningsfältet är ostrukturerat och lite bearbetat. Och det är inte alldeles oväntat påståande att med den nuvarande ämnesindelningen vid universiteten förblir kulturen ett akademiskt ingemansland. Allt är kultur på ett eller annat sätt, det är sant. Men kulturforskningen har dock sina traditioner, sin teoribildning, sin egen diskurs. Den slaviska litteraturen och de slaviska språken tar lingvister och litteraturforskarna hand om; allt det som blir kvar därutöver och däremellan kan definieras som kultur – men vems definitioner är det då som gäller?

En diskussion kunde uppstå om den välmenande vänboken *Bröd och salt* inledde ett kritiskt meningsutbyte, i *Rig* och annorstädes, nämligen: vilken kultursyn företräds av universitetens språkinstitutioner? Utan ett sådant ifrågasättande riskerar framställningen av svenska kulturkontakter med öst förbli tämligen sockrad.

Elena Hellberg-Hirn, Helsingfors